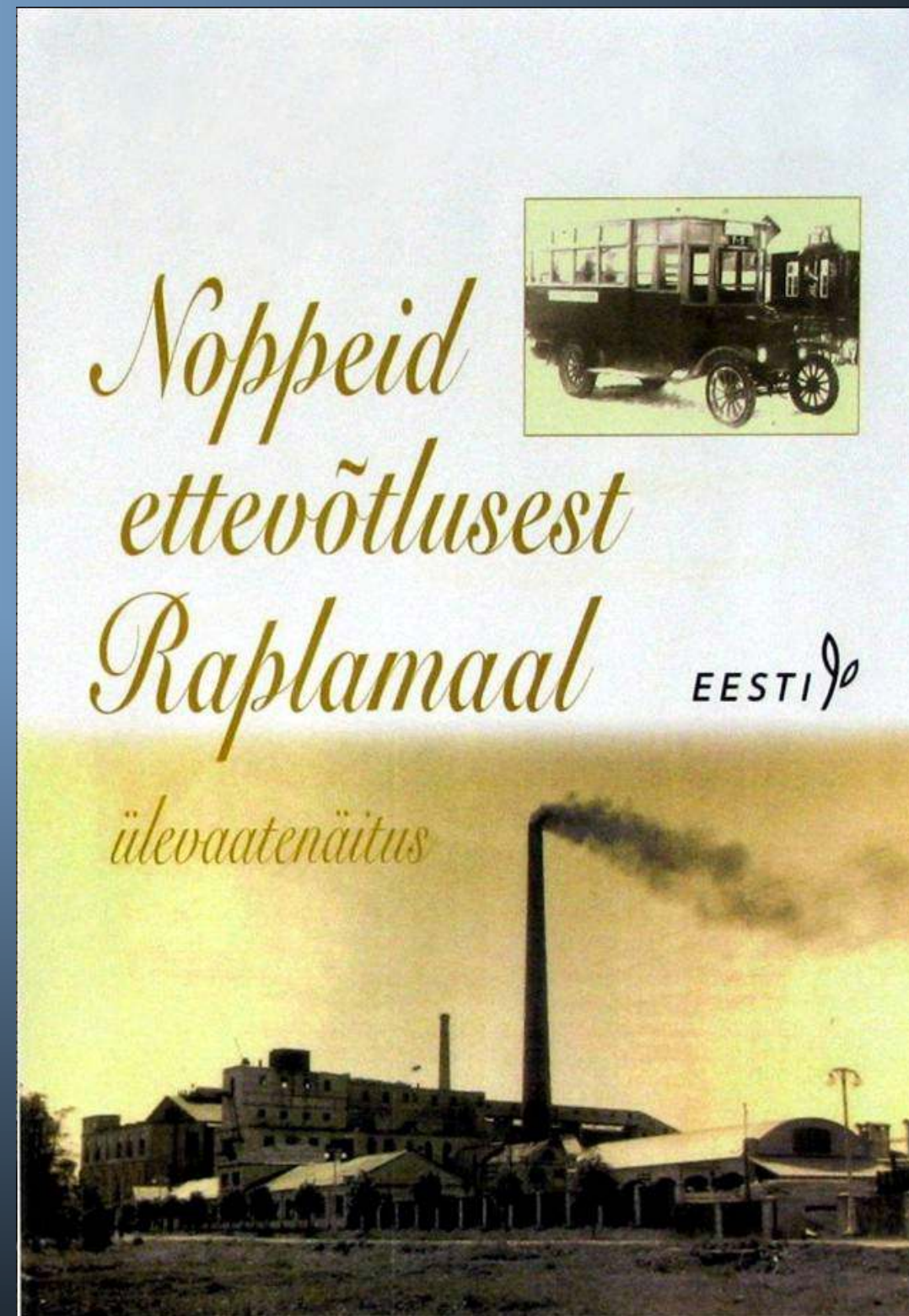

VIRTUAALNÄITUS
NOPPEID
ETTEVÕTLUSEST
RAPLAMAAL

I OSA

SISSEJUHATUS	3-6
JÄRVAKANDI KLAASITEHAS	7-15
Eidapere klaasivabrik	16
KOHILA PABERITÖÖSTUS	17-21
KEEMIATÖÖSTUS	
Sadolin	22-23
Kemet RV	24
AS Ingle	25

SISSEJUHATUS

Virtuaalnäitus „Noppeid ettevõtlusest Raplamaal” baseerub 2008. aasta suvel Rapla Keskraamatukogus eksponeeritud näitusel, mis pandi kokku Eesti Vabariigi 90. aastapäeva tähistamiseks.

Raamatukogu jaoks oli tegemist täiesti uue näitusetüübiga, kus põhirõhk polnud mitte raamatutel, vaid fotodel. Näituse koostamiseks tuli teha palju eeltööd ja koguda andmeid muuseumidest (Mahtra Talurahvamuseum ja Järvakandi Klaasimuuseum), ajalehe Nädaline fotoarhiivist ja asutustes-ettevõtetes töötanud inimestelt. Klaasitööstuse ajalootutvustuse koostas Järvakandi Klaasimuuseum. Põhiväljapaneku moodustasid fotod väikese tutvustusega, lisaks oli välja pandud ettevõtete tootenäidiseid erinevatest aegadest. Eksponeeritud materjal kogunes suures osas eraisikutelt. Näituse koostamisele kaasaaidanute nimekiri on näituse viiendal leheküljel.

Materjali kogumise käigus sai selgeks, et sedavõrd laiaulatuslikku teemat on võimatu ammendavalt ühe näitusega haarata. Kajastatud said vaid suuremad Raplamaal tegutsenud(-vad) ettevõtted ja need, kus töötanud inimesed aktiivselt oma materjale kasutada pakkusid. Seetõttu ootame vaatajatepoolseid täiendusi, parandusi ning ka lisamaterjale, et Raplamaa ettevõtlusajalugu saaks võimalikult täielik.

Virtuaalnäitus on jagatud kolme ossa. Esimeses osas tutvustatakse klaasi- ja paberitööstust, mis on olnud ajalooliselt suurima tähtsusega tööstusharud Raplamaal ning keemiatööstust. Teises osas saab ülevaate toiduainetetööstusest ja põllumajandusettevõtetest ning kolmandas osas transpordist, puidutööstusest ja muudest ettevõtetest. Järgnevalt on ära toodud virtuaalnäituse üldjaotus:

I OSA

Järvakandi klaasitehas
Eidapere klaasivabrik
Kohila paberitööstus

KEEMIATÖÖSTUS

Sadolin
Kemet RV
AS Ingle

II OSA

TOIDUAINETETÖÖSTUS

Piimatööstuse ajaloost Raplamaal
Märjamaa piimatööstus
Rapla piimatööstus
Vigala piimatööstus
Salutaguse pärmitehas
Rapla leivatööstus
Rapla teraviljaveski
Veskid Märjamaal
Veski Keavas

PÕLLUMAJANDUS

Põllumajanduse ajaloost
Salutaguse karusloomakasvatus
Järlepa tõulinnukasvatus
Rapla EPT
Märjamaa EPT
Rapla KEK ja Rapla MEK

III OSA

TRANSPORT

Transpordi ajaloost
Rapla autobaas
Rapla teedevalitsus
Corbex
Julius Bleimani töökoda

PUIDUTÖÖSTUS

Puidutöötlemine ja mööblitööstus
Vankritööndus Valtus

TRÜKIKOJAD

Rapla trükikoda
Trükikoda Ramona

MUUD ETTEVÕTTED

Estoplasti Rapla tsehh
Klementi Rapla tsehh
Linda Kohila tsehh
Tootmiskoondise Vasar Rapla tsehh
Rapla tellistetehas
Ühiskaubandusühingud Raplamaal
Eesti Kaubakompanii ja nn. hollivuud Raplas

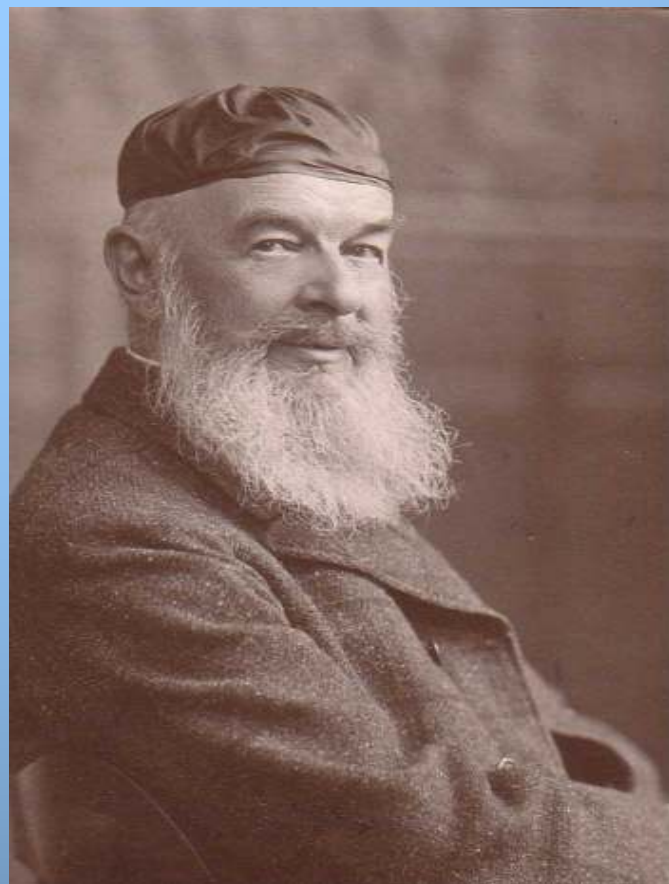
NÄITUSE VALMIMISELE AITASID KAASA:

Järvakandi Klaasimuuseum
Mahtra Talurahvamuuseum
Nädaline
Raplamaa Arendus- ja Ettevõtluskeskus
Luule Bortnikova
Lagle Bristol
Margus Enna
Hille Erik
Ülo Hielo
Anne Idvand
Maimu Jõeäär
Evi Kareta
Ella Kiilmaa
Lea Kleinberg
Linda Kuusik
Ilmi Lannes
Asta Laurimaa
Aare Leinberg
Ülo Lohk

Melita Lukk
Valdek Luus
Tõnu Mesila
Helmi Nuut
Laine Oeselg
Reet Ojavee
Linda Paasma
Maimu Pert
Urmas Poola
Luule Remmel
Eda Rinaldo
Heino Salm
Siret Sarapuu
Väino Sassi
Tiiu Talu
Ain Tamre
Artur Telling
Endel Tuberik
Olavi Verev

Ettevõtlusnäitus Rapla Keskraamatukogu saalis suvel 2008

Otto von Taube

JÄRVAKANDI KLAASITEHAS

3. veebruaril 1879 sõlmisid Johann Runge ja Järvakandi mõisaomanik Otto von Taube lepingu, mille alusel sai Johann Runge kahekümneks aastaks Isakõnnu küla kolme renditalu maad ja kohustus neile ehitama klaasikoja.

3. septembril 1879 andis Järvakandi klaasikoda esimese toodangu – klaaspurgid kilude ja räimede soolamiseks.

Johann Runge
Järvakandi klaasikoja
asutaja 1879 ja tegevjuht.
Foto: Järvakandi
Klaasimuuseumi kogust

Klaasikoja esimene toode – klaaspurk
kilude soolamiseks

Järvakandi klaasikoda aastal 1895.
Foto: Järvakandi Klaasimuuseumi kogust

1904. aastal valminud vabrikahoone. Foto
aastast 1928. Foto: Järvakandi
Klaasimuuseumi kogust

Silindermeetodil aknaklaasi valmistamine 1895 – 1928.
Foto: Järvakandi Klaasimuuseumi kogust

JÄRVAKANDI KLAASITEHAS

1886 ostis Järvakandi klaasikoja ja mõisahoone ära Oskar von Hoyningen – Huene. Vabriku tehniliseks juhiks sai Johann Runge poeg Richard Runge. 1890 nimetati Järvakandi klaasikoda ümber Järvakandi klaasivabrikuks. Klaasivabrik läks üle puugaasiküttele. 1895 alustati aknaklaasi tootmisega, kuna räimi ja kilusid hakati pakendama plekktoosidesse ja klaastaara nõudlus vähenes.

1902 puhkes klaasivabrikus tulekahju, mis sai alguse gaasijaamast. Selle tulemusena põles puidust klaasivabriku hoone täielikult maha.

1904 ehitas Hoyningen-Huene kindlustusrahade eest uue telliskividest vabrikahoone ning töö jätkus.

1905 tungisid mässavad töölissalgad vabrikusse ja röövisid kontorist raha.

1914 – 1918 töö vabrikus seisis I maailmasõja tõttu.

1928-1995 aastal Järvakandi klaasivabrikus kasutusel olnud tahvelklaasi vertikaalne tõmbemasin. Järvakandi Klaasimuuseumi eksponaat

Klaasitehas ja tehase vedur 1930-ndad

JÄRVAKANDI KLAASITEHAS

4. veebruaril 1918 võtsid töölised vabriku aktiga üle, aga tootmine seisis endiselt. 1918 rentisid parun von Hoyningen – Huene pärijad vabriku Tallinna ärimehhele Jaan Arnoverile, kes tootis ebakvaliteetset aknaklaasi.

1921 ostis Järvakandi klaasivabriku parun von Hoyningen – Huene pärijatelt ära eestlasest Vabadussõja kanglane ning mereväeinsener Gerhard Eugen Lukk. Ta alustas vabriku laiendamise ja moderniseerimisega, võttes selleks krediidipangast laenu. 1923 sai klaasivabriku tehniliseks juhiks Richard Runge asemel Heinrich Markus. 15. novembril 1928 alustati Järvakandi klaasivabrikus mehhaniseeritult tahvelklaasi tootmisega. Gerhard Eugen Lukk oli selleks tellinud Saksamaalt kolm mehhaanilist Fourcault tüüpi 1,5 meetri laiust vertikaalset klaasitõmbemasinat.

JÄRVAKANDI KLAASITEHAS

Tehase vedur, küttepuid laadimine
1930-ndatel

Järvakandi klaasitehas 1940.
Foto: Järvakandi Klaasimuuseumi kogust

Tahvelklaasi murdja ja lõikaja.
Foto: Järvakandi Klaasimuuseumi
kogust

JÄRVAKANDI KLAASITEHAS

1930 vähenes Järvakandi klaasieksport ülemaailmse majanduskriisi tõttu üle kahe korra.

1931 asutas Gerhard Eugen Lukk klaasi- ja metsatööstuse aktsiaseltsi Järvakandi Tehased. Tehas sai uue tehnilise juhi E. Schifferi, kes omakorda loovutas kahe aasta pärast oma ametikoha E. Lukile ning too omakorda hiljem Aleksander Heinsoole. 1932 - 1933 pandi vabrik ajutiselt seisma, kuna G. E. Luki võlg krediitipangale kasvas. Ta sai Põllumajandusministeeriumist loa raiuda võlgade katteks maha kogu Richenau metsa puuvaru ning see päästis vabriku. 1934 taandas Gerhard Eugen Lukk ennast aktsiaseltsi tegevusest. AS Järvakandi Tehased muutus riigi- ja erakapitalil põhinevaks aktsiaseltsiks, mille tegevus oli riigi kontrolli all. 16. septembril 1940 klaasivabrik natsionaliseeriti nõukogude okupatsiooni ajal.

Klaasitehas 1973

Klaasitehas 1990-ndatel

JÄRVAKANDI KLAASITEHAS

1941 kadus Venemaale Gerhard Eugen Lukk. Vabrik läks saksa okupatsiooni võimude kätte.

1944 algas teine nõukogude okupatsioon Järvakandi klaasivabrikus. AS Järvakandi Tehased nimetati Klaasi- ja Puidutöötlemise kombinaadiks ning allutati ENSV Ehitusmaterjalide Tööstuse Peavalitsusele ja direktoriks määrati Johannes Sau.

1950 ehitati välja klaasitsehhi teine korrus ja uus gaasijaam. Avati mööblitsehh. 1956 paigaldati uued 2 ja 2,5 meetri laiused klaasitõmbemasinad.

1959 alustati klaasist kõrgepingeisolaatorite tootmisega.

1960 mehhaniseeriti isolaatorite tootmine.

1965 mehhaniseeriti jäälillklaasi tootmine.

1972 klaasivabriku direktoriks saab Ando Lillioja.

1977 hakati juurutama toodangusse mikroklaaskuule.

1980 mindi üle vedelkütusele.

1992 alustati klaastaara tootmist-
0,5 l viinapudel; 1993 toodeti
esmakordselt rohelist klaasi-
Sprite'i pudel

Järvakandis toodetud
kõrgepingeisolaatorid

JÄRVAKANDI KLAASITEHAS

20. augustil 1991 algas majanduse
ümberstruktureerimine ja ettevõtete
erastamine.

25. aprillil 1991 toimus klaastaarat
valmistama hakkava AS Järvakandi Klaas
asutamiskoosolek. Asutajaliikmed olid: RAS
Järvakandi Tehased (49 aktsiat), RAS Liviko
(10 aktsiat), 10 kalurikolhoosi (40 aktsiat) ja
Soome Ahlström Riihimäen Lasi OY (1
aktsia).

1992 läks klaasivabriku elamufond ja muu
mittetootlik vara Järvakandis kohalikule
vallavalitsusele. Uueks vabriku direktoriks
valiti Margus Nõupuu.

1992. aasta lõpus alustati ühe
klaasivormimismasina ja ühe tootmisliiniga
klaastaara tootmist. Esimeseks tooteks oli
0,5 l viinapudel „Liviko” jaoks.

JÄRVAKANDI KLAASITEHAS

Pudeliliin 1995

1993 allkirjastati AS GGI Eesti asutamise ja tegevuse leping RAS Järvakandi Tehased ja General Glas International Corp vahel. AS GGI Eesti aktsiate suhe oli 80:20 Eesti riigi kahjuks.

1993. aasta lõpus toodeti esmakordselt rohelist värvi klaasi, karastusjoogi Sprite pudelite tarvis.

26. detsembril 1995 lõpetati Järvakandis lehtklaasi tootmine. Enamus aktsiaseltsi aktsiatest müüdi maha maailma juhtivale klaas- ja plastiktaara tootjale Owens – Illinois CO-le.

AS Järvakandi Klaas pudelite
tootmisliin tänapäeval.

Foto: Järvakandi Klaasimuuseumi kogust

Järvakandi klaasivabriku tööliselamu
aastast 1879.

Hoones asub Järvakandi
Klaasimuuseum. Foto: Eili Soon

JÄRVAKANDI KLAASITEHAS

2002 avati vanas klaasivabriku tööliselamus Järvakandi Klaasimuuseum, kus säilitatakse kohaliku klaasitootmise ajalugu. 2003 kuulus 100% AS Järvakandi Klaas aktsiatest Owens – Illinois CO-le. 2008 sai AS Järvakandi Klaas nimeks O–I Production Estonia AS. Toodetakse moodsat klaaspakendit 50 ml kuni 3600 ml erinevates värvitoonides.

2008 lammutati O–I Production Estonia AS territooriumil asuvad 1928. aastal ehitatud hooned.

Eesti Klaasitööstuse Osaühisuse „EKO”
Eidapere klaasivabrik 1921-1929.
Foto: Eidapere Raamatukogu

Eidapere klaasivabriku tootenäidis

EIDAPERE KLAASIVABRIK

Esimene klaasivabrik Eidapere lähistele Saarepõllu küla Mustaaugu talu maadele rajati aastatel 1812-1815. Toodeti peamiselt piimapudeleid.

1853. aastal ehitati Eidaperre kivist vabrikuhuone aknaklaasi ja õllepudelite tootmiseks.

1920. aastal moodustati Eesti Klaasitööstuse Osaühisus „EKO”. Suurosanike hulka kuulusid Johan Laidoner, Johan Kull, Karl Lausson ja Johan Rumberg. Klaasivabrikus toodeti ajavahemikul 1921 – 1929 üle 400 erineva tooteartikli. Näiteks: pudelid, purgid, vaasid, lambikuplid, joogi- ja napsiklaasid, taldrikud, alused jne.

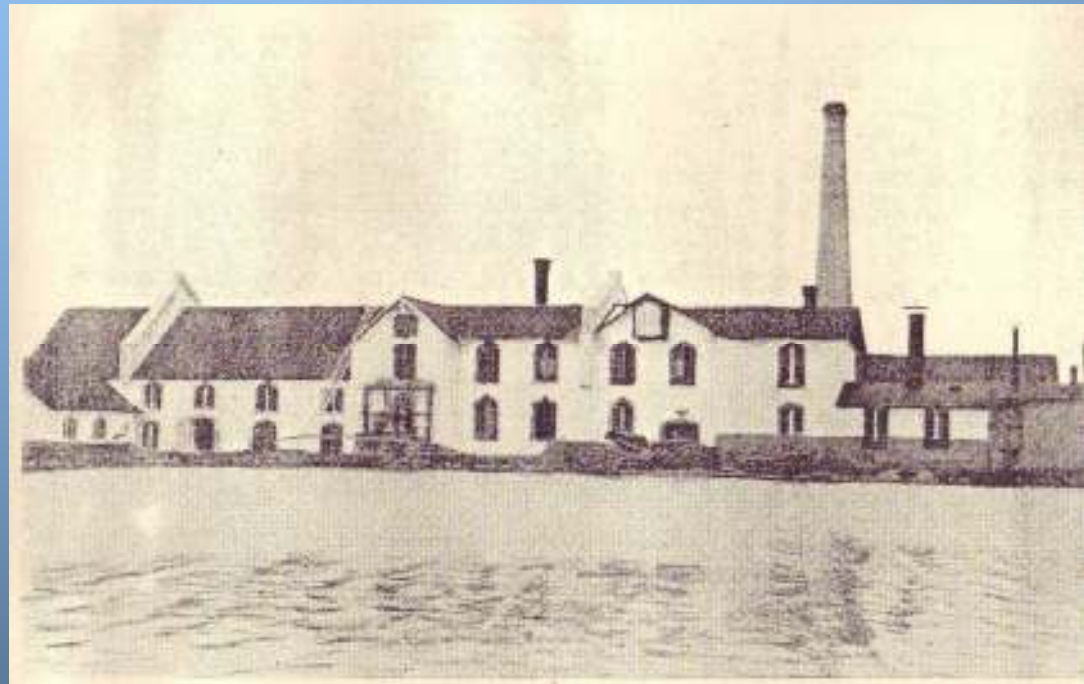
1929 lõpetas vabrik pankroti tõttu tegevuse. Vabriku ja korstna lammutamisel saadud kivid läksid Tallinnasse Lorupi klaasivabriku ehitamiseks. Sama teed läks ka osa sisseseadest ning ka osa oskustöölisi suundus Tallinna.

KOHILA PABERITÖÖSTUS

Kohila paberivabriku 1925. aastal ilmunud juubeliväljaande esikaas

KOHILA PABERITÖÖSTUS

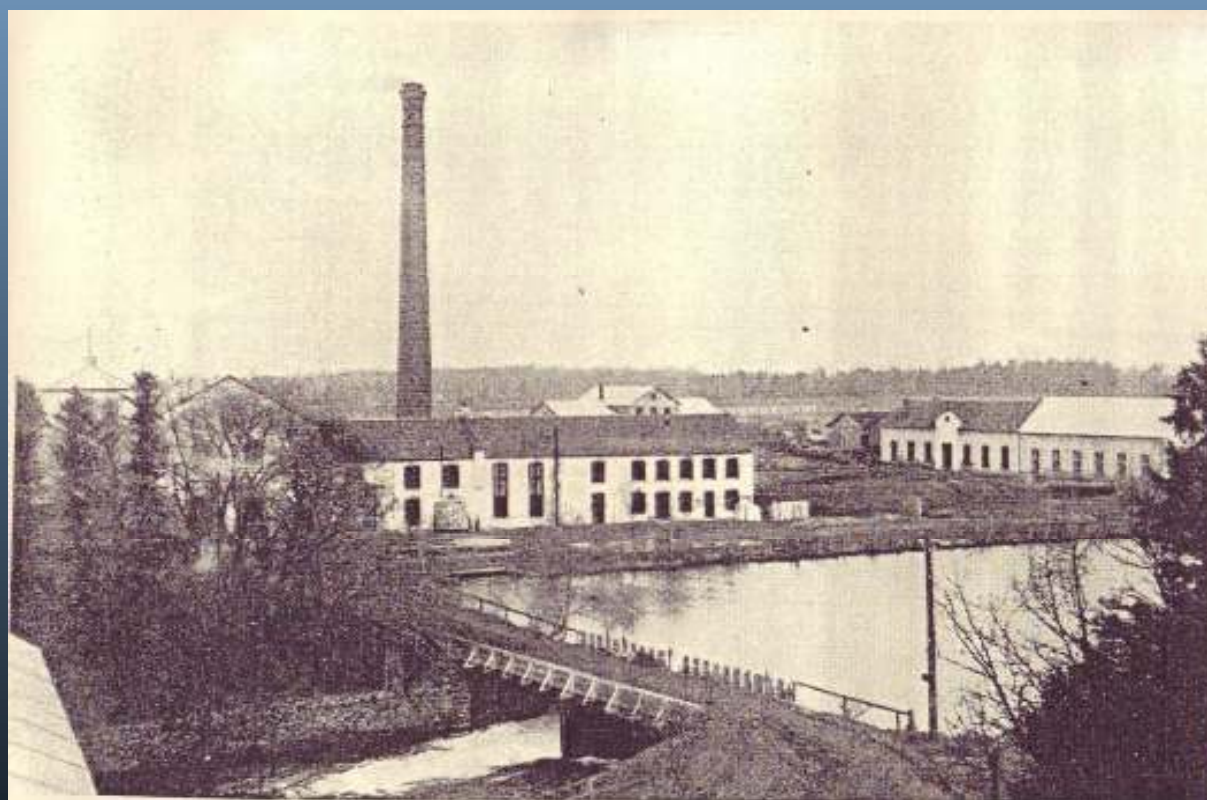
Paberivabrik Koil 1900

Kohila paberitootmise ajalugu algab aastast 1893, mil kohalik mõisnik Karl von Lueder asutas puidulihvimistöökoja ja saeveski, töökoja laiendamisega kujunes sellest puupapivabrik. 1899 asutasid krahv Emil Igelström, parun Karl Otto Stackelberg ja Karl Von Leuder puidumassi ja kartongivabriku aktsiaseltsi Koil. Kartongivabrikus töötas 60 inimest kahes vahetuses, aastas toodeti 1147 tonni puitmassi.

1900. aastal käiku lastud kitsarööpmeline raudtee soodustas vabriku arengut. 1908 ehitati harutee Kohilas jaamast vabrikusse, vedu raudteel käis 1912. aastani hobustega. Kolme kilomeetri pikkune haruraudtee töötas kuni 1970. aastani. Nüüdseks on lammutatud. Vabrikul oli oma vedur, kitsa ajal kitsarööpmeline, laia ajal laiarööpmeline.

Kohila paberivabriku uue korstna ehitus
1910

Paberivabrik Koil 1925

KOHILA PABERITÖÖSTUS

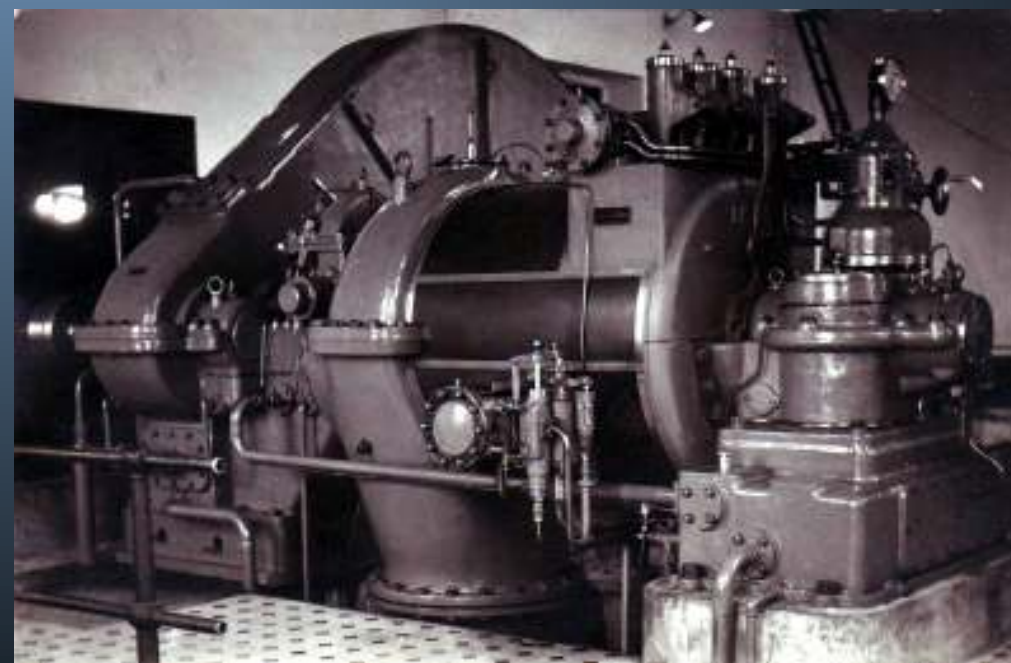
1907 sai papivabrikust Paberivabriku Koil aktsiaselts. Septembris lasti käiku uus paberimasin, millega oli võimalik toota üle 20 erineva paberisordi.

1908 töötas vabrikus 155 inimest, paberit toodeti 4390 tonni, puitmassi 126 tonni.

1910 ehitati vabrikule uus korsten - 50 m kõrge.

1913 ulatus tööliste arv 175-ni, paberitoodang 6007 tonni.

1925 oli töölisi 175, paberitoodang 6552 tonni.

Paberivabriku seadmed 1930-ndatel

Paberkottide valmistamine Kohilas 1955

Kohila paberivabrik 1999

KOHILA PABERITÖÖSTUS

1949 oli töölisi 490, paberitoodang 8307 tonni.

1965 oli töölisi 370, paberitoodang 10 000 tonni. Paberisordid olid trükipaber, etiketipaber, pliiatsi trükipaber.

Aastast 1971 kuulus Kohila paberivabrik koondisse Eesti Paberitööstus, 390 töölisega toodeti trüki- ja kirjutuspaberit, paberkotte.

1980-ndatel toodeti illustratsiooni-, kirjutus- ja tapeedipaberit, lainepappi, paberkotte jmt. 1991. aastal oli töölisi 420, periooditi ka üle 500.

1993 pandi paberimasin seisma, alustati uue masina paigaldamist, mis alustas tööd 1996.

1997. aasta 1. märtsil seiskus paberimasin.

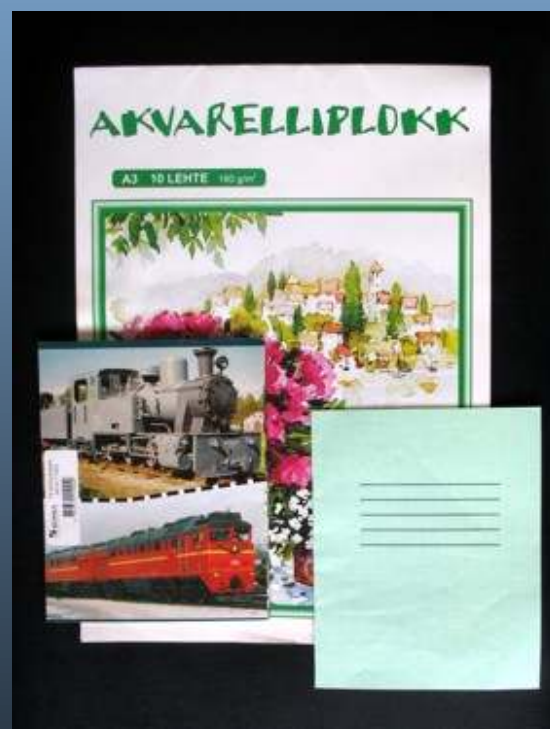
Lõppes paberi tootmine Kohilas.

1997. aasta keskel lõpetati tapeedi tootmine Kohilas.

1999. aastaks oli jäänud vaid vihikuliin. Töölisi oli 100.

Vaade vabrikuhoonele 2007

Kohila paberivabriku
tootenäidiseid
1990-ndatest

KOHILA PABERITÖÖSTUS

Paberitööstuse uuemast ajast:

2. juunil 1992 registreeriti AS Kohila Paber
11. novembril 1993 registreeriti
nimeks Walki Paberisto AS
22. aprillil 1999 registreeriti nimeks
Lindegaard Eesti AS.
Lindegaard Eesti AS tekkis endise Kohila
paberivabriku ja soomlaste Walki Paberisto
AS-i baasil. Tehas on andnud tööd 340
inimesele.

19. jaanuaril 2004 - registreeriti nimeks
Smead Eesti AS.
2006 ostis Rootsi ettevõtte Bong Ljungdahl AB
Smead Eesti AS-i ümbrikutehase Kohilas.
2007. aastal oli töölisi 70. Paber tarnitakse
Soomest ja Saksamaalt.
2007. aastast on Kohilas uus
ümbrikke tootev ettevõtte - EnvEsto OÜ

AS Lindegaard
kontorihoone 2000

ES Sadolin tootmishoone 1993

Tootmistsehh 1990-ndate lõpul

Pinotexi purk 1980-ndate lõpust

SADOLIN

ES Sadolin AS on vanim Eestis aktsiaseltsina tegutsev ettevõte. Aastal 1980 kohtusid Eesti Kolhoosiehituse ja Sadolini esindajad läbirääkimisteks puidukaitsevahendi Pinotex valmistamiseks Eestis. Paar aastat hiljem saadi valmistuslitsents. Rapla Pinotexi tootmistsehh avati 12. detsembril 1984. 1987. aasta jaanuaris jõustus Nõukogude Liidus seadusandlus ühisettevõtete loomiseks. Viis kuud hiljem, 11. juunil kirjutasid Eesti Kolhoosiehitus (EKE) ja Soome Sadolin alla esimesele Nõukogude ja Lääne firma vahelise ühisettevõtte EKE-Sadolin S.P. asutamisdokumentidele. Tootmine uue ühisettevõtte nime all käivitati Raplas 2. septembril 1987. Algusaastatel oli Pinotex ainus toode, mida firma ise Eestis tootis.

Kemikaalide vedu 1990-ndate alguses

SADOLIN

1989. aasta lõpus avati uus alküüditsehh, alustati erinevate alküüdvärvide ja lakkide tootmist. 1993. aasta lõpus muudeti firma nimi ES Sadolin AS-ks. Tänapäevaks on tootmisse lisandunud erinevad Sadolin värvid ja veepõhised Pinotex puidukaitsevahendid. Alates 1995. aastast kuulub ES Sadolin rahvusvahelisse kontserni Akzo Nobel.

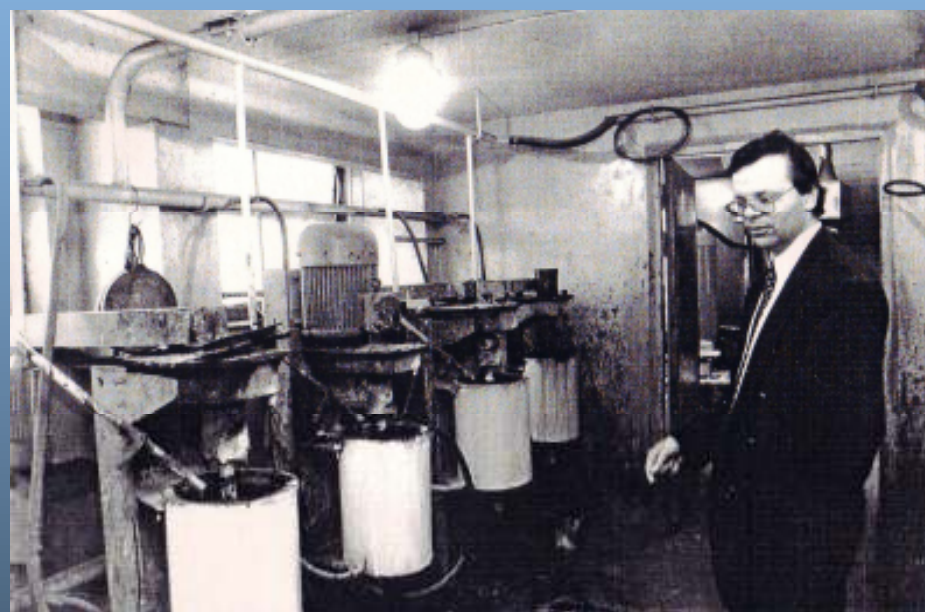
Uus laohoone 1999

Sadolini kontorihoone Raplas 2001

Kemet RV tootmishoone Raplas 1998

Kemeti värviveskid ja juhataja
Urmas Poola 2000

Kemet RV tootenäidiseid

KEMET RV

1993 registreeriti äriregistris iseseisva ettevõttena KEMET RV, mis kasvas välja 1978 tööd alustanud Rapla KEKi värvitsehhist. Kemet tuleb sõnadest "keemia ettevõte" ja RV tähendab „Rapla värv”. RV tuli äriregistrisse kandmisel juurde lisada, sest Kemeti-nimeline firma oli juba olemas USA-s. Ettevõtte toodab alküüd- (rahvasuus email-), lateks-, krunt- ja katusevärve, puidukaitsevahendeid, betoonilisandeid, tõrvaõli, samas pakitakse ka värvilahusteid.

Värvi tootmine

AS Ingle Inglitel

AS Ingle laod Rapla vallas

AS INGLE

AS Ingle on Raplamaal Inglites tegutsenud 1993. aastast. Ettevõtte sai alguse Valtu kolhoosi lagunemisest, mil 25 tekkinud ettevõtte seas iseseisvus ka Inglite desinfitseerimis-vahendite tootmistsehh, kus toodeti desovahendit nimega Estosteriil. Keemiatsehh sai uue nime INGLE - kohanimest ja täht E lõpus meenutab nime Estosteriil. Firma tegeleb kemikaalide ja keemiatooraine impordiga Venemaalt, Hiinast, Rootsist, Soomest, Hollandist, Poolast jne. Ise toodetakse järjepidevalt siiani desovahendeid. Klientidele tarnitakse üle 200 nimetuse kemikaale. Kaup läheb nii üle Eesti kui piiri taha - Baltikumi, Venemaale ja Skandinaaviamaadesse. AS Inglel on 8200 m² laokompleks Valtu külas Rapla vallas koos firmale kuuluva raudteeharuga.